

ДРУГИ - О МИХИЗУ

ПОЛИТИКА ПОРТРЕТА

Ако је после концентрационих логора немогуће писати поезију, зар је могуће писати књижевну критику – морао би да се запита човек загладан у лице савременог света, несклон да тамне мрље и зла савремености, чији је невољни сведок, превиди или речју благом и топлом уклони. Далеко је, предалеко од таквог питања патетичног хуманисте и огорченог љубитеља уметничких испољавања људског духа читалац *Пор-и-реџа* Борислава Михајловића, али и њихов аутор. Овај писац напаћеног лика и строгих очију, кога сам само једном срео и то пре десет година, чега се он не може сетити јер нико не памти све говорљиве младиће чак ни онда када их похвали у доби у којој то храбри и подстиче, писац је најзаводљивијег израза у историји српске књижевне критике; он је један наоко доброћудан шерет који пише прелепо, али који ноћи проводи смишљајући галантне похвале и љубазности од којих се свачија сујета надима и увећава као у каквој злослутној и поучној народној причи. Као да знајући шта је то горчина и јед, колико је живот окрутан и строг, колико је само постојање мучно и блиско патњи, као да знајући оно што никоме не жели ни да каже ни да покаже, Борислав Михајловић Михиз хвали и прехваљује, описује и приписује, подсећа и убеђује, и сви су му добри и дивни, све сами пријатељи. Још једино на Миодрагу Булатовићу остаде визионарско пророчанство и кобна сенка, али ко зна зашто и то. Можда тек као успомена на једног другачијег Михиза.

Окружио се Михиз књижевним и позоришним, каже, пријатељима и сваком подигао по једну бескрајно духовиту и стилски бриљантно израђену бисту. Истакао је све вредности и, углавном, вешто прећутао слабости. Док је Михиз из педесетих беневољентно опомињао и шта је невређеност, сентиментални Михиз из осамдесетих још једино што и опомиње да се ни о чему никада не сме рећи прекорна реч.

Без жеље да се успротивим толикој љубави за сваког писца, а још мање зато што ме то радује, помислим на једну кинеску пословицу да је срећан човек који има једног пријатеља. А онај који мисли да има два, већ би се морао запитати је ли одиста срећан.

Управо зато се свечарски тон, у којем би се Михизу вратиле све похвале које је другима подарио, мора помало нарушити једном дилемом која израста из Михизових речи изговорених у интервјуу којим се *Портрети* завршавају.

„Ту борбу за модернизам, за право и на неки други израз који неће бити само социјалистички реализам схватио сам, *de facto*, као борбу за слободу“, каже Михиз. „Али када је већ била задобијена слобода форме, мене више тај сукоб није интересовао. Чак сам један период наше литературе тада крстио ‘окултизмом’, јер се почело писати веома мутно, замршено и стерилно. Почињала је једна друга борба, много озбиљнија, која траје до данас. То је борба за слободу садржине.“

Није прилика за расправу да ли је у овој другој борби модернизам заправо био потискиван са сцене, али борба у књижевности је увек првенствено у домену означитеља а не означеног — ако се могу, а да то не звучи сувише ружно и самоме Михизу превише страно, употребити савременији тер-

мини. „Студиј књижевности“, каже на пример Тери Иглтон, „питање је означитеља, а не означеног.“ Гледано из овог угла, „повијест модерне књижевне теорије само је дио политичке и идеолошке повијести нашега доба“ при чему је, наравно, од посебне важности у којој мери је нека књижевна теорија „помагала учвршћивању, а не оспоравању претпоставки на којима се темељи постојећи сустав моћи.“

Пренето на терен књижевне критике као институције тумачења књижевних дела, то ће рећи да се може, а можда и мора, одредити политика интерпретације коју она заступа. Посматрана из овог угла, Михизова критика је дубоко противречна. У домену означеног, она је изданак позног либерализма, сав од грађанске пристojности. „Либерални хуманизам изродио се у импотентну савјест грађанског друштва – благу, осетљиву и недјелотворну“, наставља своју радикалну критику Иглтон. Тако је Михизова блага и осетљива критика, утемељена на разумевању књижевних вредности и изванредном таленту за њихово препознавање заправо неделотворна са становишта поетичке промоције тих вредности. Јер Михиз вредности уочава и истиче, али их описује а не тумачи. Будући да не доводи у питање вредности за које се залаже, и будући да не проблематизује начин описивања у којем су оне утврђене и ускладиштене, Михиз у ствари повлађује заточеном систему вредности и односа. У овој књизи су сабрани текстови писани у распону више деценија, но овакав статус критике је плод позног Михиза чија улога се битно разликује од улоге критичара из педесетих година, назначена у случају Булатовића, или Миодрага Павловића.

Михиз, који је изванредан стилист и зацело један од најбољих прозаика и приповедача, кри-

тику пише тако да у потпуности избегава приказивачки или интерпретативни жаргон, а о теорији да се не говори. Отуда његов текст, остајући изван утврђеног критичког језика, ипак покушава да умакне замкама књижевнокритичке идеологије које не успева да избегне у домену онога што говори. Основно средство на коме се темељи успешност и ефектност Михизових текстова је идентификација. Михиз поступа по законима најбољег маниризма: када пише о неком аутору или делу, он имитира нека основна стилска и обликовна средства која тумачи, не презајући да сопствени текст од коментара претвори у пример, да своме тумачењу прида изразито уметничку и поетички осветљену форму. Тамо где би на сцену морала да ступи теоријска мисао о уоченом квалитету, Михиз се препушта практичној и колико је то могуће непосредној демонстрацији. Оно о чему говорим то је већ сам мој говор — тако отприлике интерпретативни кредо критичара приповедача одређује напор да се књижевнокритичке стратегије замене непосредним односом према књижевности.

У оној мери у којој Михиз успева да пишући критику заправо ствара књижевну критику много више но критику књижевности, његови текстови разлог свога постојања проналазе у равни вишој од оне у којој се доказује осетљивост за литературу и сведочи о раној рецепцији неког познатог дела.

Међутим, шта је са „слободом садржаја“? Не би ли се управо оваква перспектива, мишљено Михизовом напоменом о модернистичкој књижевности, морала довести у сумњу? Да ли Михиз, коме је стало до тога да буде алтернатива, да буде увек другачији, неконформист који узбуђује и не приклања се затеченим односима, може постати један

такав Господин каквог описује говорећи о Андрићу, или о Меши Селимовићу? Да ли је „господска критика“ позног Михиза још увек михизовска, или се само за такву издаје? Да ли је након модернистичких облика критике Михиз морао да се избори и за модернизам садржаја своје критике?

Но, не треба претерати. Не само зато што је старост заслужена плата сваком човеку који је пристао да живи, нити зато што се све што једном узнемирава с временом примири. Није Михизово ни било да учини све — ту где је стао, ваљало је поћи даље, управо да се сачува ниво критике који је већ досегнут. Михизова критика је наслеђе за које се књижевни критичари отимају, и представници свих генерација се сами кандидују, али још чешће и сами бирају за његовог наследника. Када се њих толико што жељно пиље у Михизов послератни трон упореде са оригиналом, тек се тада види колико је неталентованих људи забасало у књижевну критику...

(„Књижевна реч“, 25. фебруар 1989)

